

Карпенко-Карий Іван

Життєпис

Карпенко-Карий Іван Карпович
(1845-1907)

драматург, актор, режисер, театральний діяч

Народився Іван Карпович Тобілевич 17 (за старим стилем — 29) вересня 1845 р., с. Арсенівка Бобринецького повіту Херсонської губернії (тепер Новомиргородського району Кіровоградської області) у родині збіднілого шляхтича — управителя поміщицьких маєтків. З 1859 року, закінчивши з відзнакою Бобринецьке трикласне повітове училище, служив писарем у канцелярії поліційного пристава (м. Мала Виска, тепер Кіровоградської області), в міській ратуші Бобринця, канцелярським служителем, потім писарем Бобринецького повітового суду. З 1865 р. — у м. Єлисаветград Херсонської губернії, працює в повітовому, потім — у міському поліційному управлінні. У 1868-1869 рр. — секретар міського поліційного управління у Херсоні. Тут товаришував із колишнім членом Кирило-Мефодіївського братства Д.Пильчиковим. 1869 року одружився з Н.К.Тарковською. 1871 року неподалік м. Єлисаветград на землі, що дісталася дружині у спадок, заклад садibu, яку після смерті дружини назвав на її честь Надєждівкою (тепер — заповідник-музей І.К.Карпенка-Карого Хутір Надія). 1883 р. за зв'язок з українськими революційними гуртками і постачання паспортів революціонерам був увільнений зі служби і невдовзі засланий на три роки (потім строк заслання подовжили) у м. Новочеркаськ під гласний нагляд поліції. На засланні одружився вдруге, з С.В.Дітковською. Згодом гласний нагляд було замінено на негласний (тривав до 1895 р.). Родина Тобілевичів отримала дозвіл повернутися до х. Надія. У 1888-1890 рр. І.К.Тобілевич — актор трупи М.К.Садовського. Вийшовши звідти разом із П.К.Саксаганським, створив "Товариство російсько-малоросійських артистів під керівництвом П.К.Саксаганського", яке на межі століть було найкращим українським театральним колективом. На його базі 1900 р. виникла знаменита "Малоросійська трупа М.Л.Кропивницького під керівництвом П.К.Саксаганського і М.К.Садовського, за участю М.К.Заньковецької", а після виходу з неї двох останніх та М.Л.Кропивницького — "Товариство малоросійських артистів під керівництвом П.К.Саксаганського за участю Івана Карпенка-Карого" (1905-1907 рр.). Помер 2 (15) вересня 1907 р. у Берліні. Похований у с. Карлюгівка Кіровоградської області. Найбільше уславився Іван Карпенко-Карий як драматург. Перші твори з'явилися 1883 року (оповідання "Новобранець"). Усього написав 18 оригінальних п'єс, для яких характерними є жанрове розкриття (психологічні драми, мелодрами, драматичні балади, сатиричні комедії, трагедії, ліричні комедії, трагікомедії, гротеск, фарс), варіантність тлумачення образів, музичність і філософічність у поєднанні із побутовизмом, дотичність до світової культури (паралелі з творчістю Шекспіра, Кальдерона, Бомарше, Гоголя та Островського, образами тогочасної зарубіжної

драматургії), біблійні мотиви і колізії, особлива концепція жінки (серед жіночих образів практично відсутні негативні персонажі). Значним кроком у побутово-психологічних п'єсах Карпенка-Карого, порівняно з попередниками, було подолання народницького етнографізму й мелодраматично-опереткової форми подачі матеріалу. В європейській критиці (зокрема, слов'янських країн) знаходимо зіставлення характерів драматургії Карпенка-Карого з типами П.Гвездослава, Б.Нушича, І.Вазова. На цьому 1908 р. наголошувала основоположниця болгарського театрального мистецтва Адріана Будовська. Чимало слушних міркувань щодо неординарності Карпенка-Карого як драматурга знаходимо в чеських періодичних виданнях "Злата Прага", "Звон", "Свободна земле". Про нього відгукувалися такі відомі світові особистості, як Інджжі Гонзл, Ян Копецьки, Славік Бедріх та інші. Польською мовою твори драматурга перекладав відомий перекладач Е.С.Бури. Першою українською п'єсою, поставленою 1907 року у Вінніпезі (Канада), стала драма І.К.Карпенка-Карого "Бурлака", наступною — комедія "Мартин Боруля" (1908 р.), третьою — історично-побутова п'єса "Чумаки" (1910 р.). На сторінках англо— і франкомовних видань Канади було вміщено відгуки і рецензії на ці вистави. Протягом десятиріч відгуки про творчість І.Карпенка-Карого з'являлися в періодичних виданнях США, Німеччини, Австрії, Аргентини. Вершиною всієї дореволюційної української драматургії стала трагедія "Сава Чалий" (1899, опублікована 1900 р.) Йдеться про конкретну історичну особу XVIII ст., ватажка українських повстанців, котрий перекинувся на бік ворога. В п'єсі широко відтворено картини національно-визвольної боротьби, і водночас вона сповнена високої поезії, позначена тонким психологізмом. Працюючи на сцені з 1889 р. і до кінця життя як професійний актор, І.Тобілевич створив ряд неповторних сценічних образів, які є справжнім скарбом створюваного ним реалістично-побутового театру і передумовою виникнення модерного театру. Його акторська палітра мала широкий діапазон — від яскраво комедійних (Мартин Боруля, Терешко Сурма, Прокіп Шкурат) до героїчно-романтичних (Назар Стодоля) образів. Для Тобілевича-актора, за свідченням сучасників, було характерним філософське розуміння й узагальнення життя. Він сягав вершин простоти і правдивості, опираючись на психологічну заглибленість, безпосередність і щирість гри. Кожен його персонаж позначений особливим українським колоритом.